

İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
No:44. (Mart 2011). ss.1-21.

KENTSEL MEKANDA ÜÇLÜ İTTİFAK: SANAYİSİZLEŞME, SOYLULAŞTIRMA, YENİ ORTA SINIF

Besime ŞEN*

Özet

Bu makalede sanayisizleşme, soylulaştırma ve yeni orta sınıf arasındaki ilişkinin ekonomi politik boyutları irdelenmektedir. Sınıf içi artan bölünmelerin kentsel ve siyasal hayattaki karşılıkları sanayisizleşme ve soylulaştırma açısından ele alındı. 1990 sonrası kent merkezlerinde gündeme gelen soylulaştırma, sanayisizleşme sonrası boşalan veya gerileyen kentsel alanlarda yeni bir ekonomik arayış yarattı. Yaşanan ekonomik değer artışı sınıfsal tahliye dönüşerek işçi sınıfının kentteki tarihine ve genel olarak yoksulluk hallerine yönelik “dışlayıcı” bir yaklaşım yaratmıştır. Bütün bu gelişmeler işçi sınıfının gözden düşüşü ve “hırçın” bir yeni orta sınıf söyleminin yanı sıra diğer kent elitlerinin kazanımlarını artırma yönündeki kent tasavvurunu hakim kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel mekan, sanayisizleşme, soylulaştırma, orta sınıf

Triadic Deal on Urban Space: De-industrialization, Gentrification, New Middle Class Abstract

This article focuses on the economic and political dimensions of the relations between de-industrialization, gentrification and the new middle class in Turkey. The urban and political correspondences of the increasing intra class segmentation are discussed through the processes of deindustrialization and gentrification. Gentrification, which became a current issue in urban centers since 1990, created a new economic search in urban spaces that were emptied and regressed after deindustrialization. The current increase in economic value in city centers gave way to a class based evacuation and created an “exclusive” perspective, which is directed against the working class history in the cities and in general to the states of poverty. As a result, the disfavor of the working classes and a “vicious” new middle class discourse made the urban imagination of the urban elites, which only aim to increase their economic wealth, dominant in public.

Keywords: Urban space, deindustrialization, gentrification, middle class

* Yard. Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi, besimesen@yahoo.com

* Giriş

İstanbul 19. yüzyıldan bu yana iddialı bir sanayi kenti oldu. Bu durum günümüze kadar olan süreçte sadece Cumhuriyet'in kuruluşu ile Ankara'nın başkent olması kesintiye uğradı. 1950 sonrasının Demokrat Parti iktidarı ile tekrar bir sanayi kenti olarak öne çıkan İstanbul 1980'lere gelindiğinde iki nedenle sanayi kenti olarak büyümesinin sınırlarına geldi. Birincisi çevresel etkileri itibariyle sanayinin kent içinde büyümesi artık sürdürülemez oldu. İkincisi dönemin neoliberal ekonomi politikalarının sanayiye alternatif olarak hizmet sektörüne odaklı bir politika izlemesi oldu. Bu durum kentteki mekansal örgütlenmenin sosyo-ekonomik gerekçelerinin değişmesi demektir. Kent merkezindeki sanayi havzalarının boşaltılması ve boşalan yerlere farklı fonksiyonların getirilmesi sonucunu doğurdu. Özellikle hizmet sektörünün yanı sıra kültür endüstrisi, medya, iletişim, reklam ve halkla ilişkiler, tasarım, moda gibi bir dizi iş alanının önünü açmak üzere bir dizi kararlar alındı uygulamaya konuldu. Kent merkezleri bu tür yeni iş alanlarının mekanı olarak kurgulanırken, merkezi çevreleyen semtlerdeki sosyal hayat bu değişimlerden etkilenerek yeniden şekillendi.

İstanbul metropolünde görünür kılınmak istenen bu politika aynı zamanda Cumhuriyet tarihinde sanayileşmeye olan yaklaşımın farklılaştığını gösterdi. İstanbul ile Anadolu kentleri arasındaki rol paylaşımının farklılaşması kadar kentlerdeki sanayinin iç örgütlenmesinde de yaklaşım farklılığı görüldü (Bedirhanoglu ve Yalman, 2009; Karaçay-Çakmak, Erden, 2005). Büyük sanayinin Anadolu kentlerine kaydırılması sağlanırken, yaygınlaşan esnek üretimin yerleşimlerin içinde dahi varlığını sürdürebilmesi ile büyük sanayi havzalarına olan ihtiyaç azaldı.

Günümüzde hala sürdürülmeye çalışılan bu politika küresel bir kent ekonomisinin parçası olarak sınıfsal ilişkiler üzerinde de ciddi baskılar yaratmıştır. Sınıf içi bölünmeler artmış ve bu bölünmelerin kentsel ve siyasal hayattaki karşılıkları önem kazanmaya başlamıştır. 1990 sonrası kent merkezlerinde gündeme gelen soylulaştırma ise sanayisizleşmenin ekonomi politığının sonucu olarak gündeme gelen ve kent toprağında yaşanan ekonomik değer artışının sınıfsal tahliyeye dönüşmesi ile yeni bir kentsel yeniden yapılanmanın parçası olmuştur. Yani "yeni ideolojiler" dönemi olan 1990 sonrası kent politikaları hedeflerini sanayisizleşme yönünde belirlemiştir diyebiliriz. Bunda mali sermayenin kentteki etki alanının ve payının artmış olmasının önemli bir payı vardır. Fakat nesnel koşullar sanayinin ekonomik ve mekansal örgütlenmesinin kolayca kentten sökülüp atılmayacağını göstermiştir. Aşağıdaki veriler bu yönde bir gelişme seyrini ortaya koyacaktır.

Bütün bu gelişmeler işçi sınıfının gözden düşüşü ve "hırçın" bir yeni orta sınıf söyleminin yanı sıra diğer kent elitlerinin kazanımlarını arttırma yönündeki kent tasavvurunu hakim kılmıştır. Bu tasavvurun meşruiyet arayışı, işçi sınıfının kentteki tarihine ve genel olarak yoksulluk hallerine yönelik "dışlayıcı" bir yaklaşım yaratmıştır.

Bu makalede sanayisizleşmenin sadece ekonomik bir mesele olarak kalmayıp sınıfsal gerilimlerle gündeme gelen soylulaştırmayı doğuran bir ekonomi politika olduğu iddia edilecektir. İkinci olarak, sürecin bir parçası olan yeni orta sınıfın kendi nesnel

konumunun çok üstünde bir etki yaratmış olmasının ideolojik bir üstünlükle sağlandığı iddia edilecektir.

Sanayisizleşme, Soylulaştırma, Yeni Orta Sınıf

İstanbul'da sanayileşme 1980 sonrasında ekonomi politikası olurken; soylulaştırma 1995 sonrası eski kent merkezlerinde önemli bir emlak hareketi ve sınıfsal gerilimlerin yumuşak karnı olarak şekillenmeye başladı. Bu yıllarda İstanbul ile diğer büyük kentler “terör”, işsizlik ve diğer suç alanlarının gerekçesiyle sıkı bir polisiye güvenlik dalgasının yanı sıra Kürt sorunuyla başlayan bir savaş ortamı ve bunun sonuçlarıyla gerçekleşen “zorunlu göç” dalgasını yaşadı. Kentlerin merkezi yerleri, enformel iş olanaklarının varlığı ile bu göç dalgasının yığıldığı yerler oldu. Bir başka yığılma ise gecekondu mahalleleri ile kentin çeperlerinde, topografyanın sınırlarında görüldü. Dolayısıyla Türkiye'deki büyük kentler, bir kez daha ülke sorunlarının bütün boyutlarını yüklenen yerler olarak yeni çelişki ve gerilim odakları oldu. 1990 sonrası kentleri düzenleyen politikalar, küresel ve neoliberal özellikleri ile oldukça ekonomik bir temelde gelişti. Buna yukarıda sayılan nedenlerin eklenmesi kentsel politikaları polisiye bir çerçeveye de taşıdı. İşte tam da bu yıllarda kent politikaları içinde yeni bir yeniden yapılanma politikası belirdi ki ismi dahası kelimenin Türkçe'ye çevrilmesi dahi tartışma konusu oldu: “Soylulaştırma”

İngilizce'de *gentrification* olarak kavramlaşan “soylulaştırma” olgusu Batı toplumları açısından sanayisizleşmeyi izleyen bir politika olarak 1960 sonlarında izleri görülen kentsel bir yeniden yapılanmadır (Glass, 1964; Aktaran Uzun, 2001). Bu olgu Türkiye açısından ise yeni sayılabilecek bir süreçtir. Soylulaştırma, eski kent merkezlerinin özellikle yeni orta sınıf tarafından yeniden keşfedilmesi ve kent merkezinde yaşayan işçi sınıfı ile diğer kent yoksullarının yerinden edilmesi biçiminde özetlenebilir.

Sanayisizleşmeyi izleyen süreçte soylulaştırma küresel bir strateji olarak geç kapitalist ülkelerde de yaygınlık kazandı. Değersizleşen mekanlar ile değer kazanan yeni mekanlar arasında oluşan “rant farkı” (Smith, 2002) sadece ülke düzeyinde değil, dünya coğrafyasının birçok bölgesini belirleyen bir etken oldu. Bazı bölgeler ve kentler dünya üretiminin veya yatırımlarının merkezileştiği yerler olurken bazı kentler ise değer kaybeden ürünler gibi rekabete yenik düşmekten uzak olmamışlardır. Sermayenin küresel hareketi ve yeni kar arayışları dünya coğrafyasındaki dönüşümlerin izini sürerek, merkezdeki sermayenin değersizleşmesini önlemek üzere kentlerin “az gelişmiş” alanlarını yeniden değerlendirmek üzere küresel olarak hareket etmiştir. Her yerelin kendine özgü koşullarının önemli ve belirleyici olabildiğini varsayarsak, küresel sermayenin zorlu bir “karşı mücadele” sürdürdüğünü düşünebiliriz. Soylulaştırma ve benzeri yeniden yapılanmaların neden olduğu yerinden etmelere karşı yerel düzeyde geliştirilen mücadele ve direnişler ise sınıfsal gerilimlerin en hassas noktaları üzerinden şekillenmişlerdir.

Bu sürecin bir başka boyutu, kültür ve sanatın sanayi sektörünü ikame etmek üzere yeniden yapılandırılmasıdır. Bu durumu Zukin (1998) gelişmiş sanayi toplumlarındaki “kültürel dönüş” ile açıklar. Üretim imajının enflasyonuna karşı bir

kültürel strateji geliştirilerek finansal araçlar, bilgi ve kültür- sanat, yeme içme, moda, müzik ve turizm gibi soyut ürün türlerine dayalı sembolik ekonomi kent merkezlerinin önemini arttırmıştır. Sanayisizleşme sonrası üretim tarzı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kimlik ayrımları, hizmet sektöründeki büyüme, “bebek patlaması”¹ kuşağındaki olgunlaşmanın sonuna gelinmesi ve bu kesimin tüketici olarak yüksek beklentilere sahip olması gibi yapısal bir dizi değişim gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu etkenler eski kent merkezlerinin yeni ekonomik, sosyal ve kültürel fonksiyonlar ile yeniden yapılandırılması mülkiyet değerlerinde ciddi artışlar yaratmıştır. Bu etkenler ile eski merkezi yerlerin soylulaştırılmasını tetiklerken; bu alanlardaki mekanların seyahat, kültür ve eğlenceye dair tüketimin cazip mekanları olarak gayrimenkul sektörünü canlandıran etkisi oluşmuştur.

Avrupa Kültür Başkentleri uygulamasının bu sürece eklenilen bir zamansallıkla gündeme gelmesi, yine sürecin rasyoneline uygun bir programı geliştirmektedir. Avrupa Kültür Başkenti kentler arası rekabete dayalı bir yaklaşımla daha fazla turist çekmek üzere bir kentin her türlü potansiyelini harekete geçiren etkinlikler dizisiyle, çoğu durumda kalıcı olmayan faaliyetler zincirinden ibaret olabilmektedir. Gerek soylulaştırma gerekse Avrupa Kültür Başkenti uygulamalarının öne çıkan mekansal temsilleri sanat galerileri, kongre ve sergi sarayları, film endüstrisi ve sinemalar, reklam ve tanıtım etkinlikleri, eğlence sektörü, tasarım ve estetik işleri, restoranlar, cafe-bar ve butik oteller biçiminde sayacağımız alanlarla karakterize olmaktadır.

Soylulaştırmaya dair literatür bugün oldukça farklılaşsa da (Tom Slater, 2006) tartışmalar iki kanaldan yol almıştı. Bunlardan birincisi soylulaştırmayı daha çok tüketim ve yaşam biçimlerine bağlı taleplerin değişmesine bağlayarak açıklayan yaklaşımdır (Ley, 1984; 1986). Diğer yaklaşım ise arz yönlü etkenlerin soylulaştırmada belirleyiciliğine vurgu yapan ve konunun ekonomi politikasını kurmaya çalışmıştır (Smith, 1986; 1996; 2002; 2006; Rose, 1984; Marcuse, 1986). Devletin soylulaştırmadaki rolünü öne koyan çalışmalarda yine sürecin ekonomi politikasına dair bir ele alış görülür (Williams, 1976; Smith, 2002; Weber, 2004). Yani kaba bir özetleme ile bu tartışmalarda sürecin öznelere birey-sermaye-devlet biçiminde kurulmaktadır.

Neil Smith (1996)'in kurduğu çerçeve soylulaştırmayı özetlemek açısından oldukça toparlayıcı bir çerçeve sunar. Buna göre,

- a. Banliyöleşme ve rant farkının ortaya çıkması;
- b. İleri kapitalist ülkelerdeki sanayisizleşme ve beyaz yakalı istihdamın büyümesi;
- c. Mekanın merkezileşmesi ve aynı zamanda sermayenin merkezsizleşmesi.
- d. Kar oranlarının düşüşü ve sermayenin döngüsel hareketi.
- e. Tüketim biçimlerindeki değişme ile demografik değişmeler soylulaştırmanın nedenleri ile sonuçlarıdır.

Yaşam tarzını esas alan kültürel yaklaşım (talep yönlü), yapısal ilişkileri esas alan arz yönlü yaklaşım ve üçüncü olarak feminist yaklaşım (Rose, 1984) arasındaki

¹ 2. Dünya Savaşı sonrası kapitalist büyüme tarzını ve demografik yapısındaki yeni eğilimleri açıklamak için kullanılan bir kavramdır.

tartışmaların gerilim noktası oldukça esastır. Çünkü bu yaklaşımların arka planı düşünsel açıdan farklı iki felsefeye dayanır: Bunlardan talep yönlü yaklaşım liberal bir temelde şekillenirken ekonomi politik yaklaşım (arz yönlü) Marksist düşünce ile buna yakın diğer eleştirel fikirlerin etkisini taşır. Bu açıdan yapılan çok sayıdaki soylulaştırma araştırmaları bu iki yaklaşımın farklarını ortaya koyarken diğer taraftan sürecin zamansallığını yansıtan genel politikalar ile değişen kent politikalarının kritik izlerini barındırır. Feminist yaklaşım ise toplumsal cinsiyet meselesi ile kadınların değişen sınıfsallıklar içindeki konumları ve değişen rollerini ortaya koyması itibarıyla önem taşır. Fakat bütün bunların yanı sıra son 15 yıldan bu yana soylulaştırma üzerine yapılan tartışmalar konuya dair düşünsel ele alışlarda ve politikalarda radikal bir değişimin olduğunu göstermektedir (DeFilippis, J. Ve Fraser, J., 2009; Slater, 2006).

Soylulaştırma yarattığı sınıfsal ve kentsel ayrışmalar nedeniyle çokça eleştirilmiş bir yeniden yapılanmadır. Bunun en önemli nedeni neoliberal kent politikalarının kentlerde tahribatlar yaratarak yol alması olmuştur. Dolayısıyla ilk çalışmalardan (Glass, 1964)² bu yana soylulaştırma çalışmalarına hakim olan bir eleştirel dilin varlığından bahsedilebilir.

Fakat son birkaç yıldır Batı kentlerindeki soylulaştırma süreci “*karma gelirli konut alanları*” gibi yeni tartışmalar ile birlikte anılmaktadır. Kamu politikalarının bir aracı olarak şekillenen bu yaklaşım (DeFilippis, J. Ve Fraser, J., 2009) bir politik program üzerinden tartışılmaktadır.³ Bu program, soylulaştırmanın kent emekçilerini, yoksullarını, marjinallerini yerinden eden ve oldukça eşitsiz koşullar oluşturan evrelerin sürdürülemez olması sonucunda⁴ gündeme gelen arayışlara ilişkin tartışmaları kapsayan kuramsal ve pratik önermelerden oluşmaktadır. Bu arayış kent içinin (ve merkezlerinin) orta ve orta üst sınıftan olanlarla oldukça homojen bir yapıya dönüşmesine olan tepkiyi yansıtmaktadır. Gündelik bir dille söylemek gerekirse, bütünüyle zengin olan muhitlerden karma yapıya yani “halk” muhitlerine yeniden dönmeyi öneren politik bir yaklaşımdır. İktisadi tercümesini “Keynes’e dönüş”⁵ olarak yorumlamak yanlış olmaz. Fakat bu önermeyi eleştiren yaklaşımlar oldu. Bu eleştirel yaklaşımlar “karma sınıf yapısı”nın başta radikal ve eleştirel arayışların önünü keseceği önermesini belirterek bunun kapitalist kent toplumu açısından çok bildik bir formülasyona dayandığını ileri sürdüler.

Kentsel sınıfların yerleşim dokusundaki karma ortam, eşitsiz gelişmeye dayanlı olan kesimlerle oluşan birlikteliğine dayanır. Kent merkezlerinin tarihsel oluşumları

² Kavramı ilk olarak kullanan Ruth Glass soylulaştırmayı, 1960’ların başında banliyöler yerine Londra kent merkezinde yaşamayı seçen orta sınıfın -özellikle bekar ve çocuksuz yaşayan çiftlerin- tercihleri ile başlayan bir süreç olarak tarif etmektedir (Glass, 1964’ten aktaran Uzun, 2001).

³ Bunun için bkz. Myth And Facts: ULI—the Urban Land Institute; Mark L. Joseph, Robert J. Chaskin, Henry S. Webber (2007), The Theoretical Basis for Addressing Poverty Through Mixed-Income Development, Urban Affairs Review, Sayı: 42-3

⁴ Bu aşamayı, neoliberal tahribatların arttığı ve son on beş yıldır buna karşı önlem geliştirmeye çalışan ve yine liberal nitelikteki çözümler evresi olarak düşünebiliriz.

⁵ Keynes’in yeniden keşfi özellikle 2008 dünya ekonomik krizinin tahribatları ile her alanda etkisini gösterdi.

itibariyle karma olan sınıfsal ve kültürel yapısı, ilk kez net biçimde soylulaştırma ile homojen bir sosyal profil edinmeye başladı. Bu sürecin 1990'lardan sonra Türkiye'de daha erken bir zamanda yani 1970'ler itibariyle Batı metropollerinde görülen kentsel ayrışma ve eşitsizliğin neoliberal ekonomik süreçlerle keskinleşmesi, karma sınıfsal yapıya dayanan kentsel yerleşimlerin geleceğine dair umutları iyice geriletmişti. Bu tartışmalar bu umudu yeniden kurma iddiasında olmasa da adeta "eski kentsellik"e olan ihtiyacın anlamını hatırlatmaktadır. Bu önerme artan eşitsizliğin kontrol edilmesi düzeyindeki bir politika olarak da durmaktadır.

Bir Toplumsal Kontrol Politikası Olarak "Karma Gelirli Konut Alanları"

Sınıfsal ayrışmanın mekansal olarak gerçekleşmeye başlaması, sınıfsal ve kültürel yaşam ortamlarının oldukça homojen bir hal almasına neden olmuştur. Bu homojen ve izole yaşam alanlarının yanı sıra kamusal mekanların özelleşmesi bir "dışlama" mekanizması işlevi görerek günümüz kentlerindeki gerilimleri ve çatışmaları arttırmaya başlamıştır. Yani kentin "korkulan" yerleri artarken, "güvenlikli" siteleri ve mahalleri de artmıştır. Ama iki halin toplamı olan kent bütünü, her iki kesimin de sonuçta memnun olamayacağı bir durum da yaratmıştır çoğu zaman. Bu izole mekansal ve sınıfsal yaşamı aşmak üzere geliştirilen "*karma gelirli konut alanları*" politikası 19. yüzyıldan bu yana şekillenmiş olan ortalama bir kapitalist kent modeline dönüşü çağrıştırırken, karma bir sınıfsallığa dayalı ama yine kapitalist nitelikte olan bir önermeden öteye geçememektedir. Fakat neoliberalizmle artan eşitsizlik ve ayrışma artık kontrol edilemez olduğunda şiddetin ve suçun artacağı korkusu "sınıfsal karma" önermesini yeniden gündeme getirmiştir. Kısacası bu politika ile alt sınıf korkusunu azaltma aciliyeti ile süreci yönetme gerekliliği gündeme gelmiştir.

Yeni Orta Sınıf ve Soylulaştırma

"Yeni orta sınıf", eğitim düzeyi yüksek, yabancı dil bilen, yüksek gelirli işlerde çalışan kentli bir sınıftır. Kültürel anlamda geleneksel değerleri aşmış olarak kendini ifade eden ve daha çok genç bir kesimden oluşur. Sınıfsal özellikleri ile küçük burjuva özelliklerine sahip olan bu sınıf, geçmişin küçük burjuva "bohem" mirasına da kolaydan konan bir sınıftır. Fakat bildik bohem kesimden farklı olarak daha "liberal" bir tavra sahiptir (Şen, 2007). Fakat her şeye rağmen sınıf kuramları literatüründe yeni orta sınıfı mumla ararız. Çünkü bu sınıfsal kesimi orta sınıfın bir kültürel katmanı olarak yorumlamak mümkün. Marcuse (1999 ve 2000) ise sınıf yapısındaki dönüşüm ile soylulaştırmayı açıklamaya çalışmanın önündeki en büyük zorluğun, ampirik verilere ulaşmada yaşadığını ileri sürer. Ortada sınıf tartışması yapmak açısından kuramsal ve ampirik olmak üzere iki önemli sorun dururken, burada yeni orta sınıf bir katman olarak, "kendi cürmünden çok yer yakan" halinin kendi pozisyonundan öte kent yöneticileri ile elitlerinin beklentilerine uygun bir ideolojik söylemleri ile tavrının olmasından kaynaklı olduğunu ileri süreceğiz. Dolayısıyla soylulaştırma göreceli bir kavram olmasının yanı sıra göçmenler, mülteciler, kadınlar ve diğer düşük ücretlilerin eklenmesiyle sınıf dışı ayrımların oluşmasında da kısmen sorumlu bir kavramdır (Buttler, 1995).

Soylulaştırma ile yeni bir sınıfın varlığı arasındaki bir diğer bağ ise konut-gelir ilişkisine dayalı olan bir tartışmanın ürünüdür (Jager, 1986). Soylulaştırıcıların, işçi sınıfının tahliye edilmesi ile edindikleri konutların tüketicileri olmaları, onları soylulaştırma sürecinin aktörü yapar.

Soylulaştırma, belli başlı küresel kentlerde değişen sanayi yapısıyla ilişkili olarak tartışan yazarlar yazının başında belirtildiği gibi sanayisizleşmeye atıfta bulunurlar. Manüfaktür üretiminden hizmete dayalı endüstrilere geçiş ve meslek yapılarının değişmesi; mavi yakalıdan beyaz yakalıya doğru geçişler bu yapısal dönüşümün izleridir. Profesyoneller, yönetici ve teknik çalışanlar, finans, kültürel ve hizmet endüstrilerinin kentlerde yoğunlaşması önemli etkenlerdendir. Geleneksel orta sınıftan uzaklaşmak isteyen yeni orta sınıf, kent merkezine ait dinamizm ile ekonomik, kültürel ve sanatsal değerlerin artırılması yönündeki tavrını farklı kesimlere de kabul ettirme çabasını taşır.

Türkiye'deki ücretli çalışanların yaklaşık %30'unun⁶ İstanbul'da istihdam edilmesini (bunun %32'si sanayide istihdam edilmektedir) akılda tuttuğumuzda, yeni orta sınıfın aslında çok güçlenen ama ücretli çalışanlar içindeki payının hala düşük olduğunu söyleyebiliriz (İstanbul İstihdam Raporu, 2007: İstanbul Valiliği).

Sanayisizleşme ve Sınıfsal Tahliye

Sanayisizleşme kapitalist üretim biçimindeki yapısal dönüşümleri sadece ekonomik değil sosyal ve kültürel olarak da ortaya koyan bir dönemi anlatır. Bu dönüşümün önemli iki dayanağı vardı: Birincisi sanayinin yarattığı çevre tahribatıdır ki bunun sonuçları hala sürmektedir. İkincisi, sanayiye dayalı bir kalkınmanın ürünü olan refah devleti projesinin kentler düzeyinde de somut olarak iflas etmesidir. Giderek bakımsızlaşan ve kötü yönetilen sosyal konut alanları kendi içine kapanan yoksulluk alanları haline gelmiştir. Orta ve üst sınıf yaşam alanları ise büyük oranda kapalı sitelere yönelen bir eğilimle büyürken bu sitelere dev karayolu projeleri eklenerek kentin bütünlüğüne olan müdahaleleri arttırmıştır. Dolayısıyla sanayiye duyulan tepkiler ile modernizme ve militarizme duyulan tepkiler aynı dönemsellikte ve benzer politik reflekslerle tepki yaratan yaklaşımlar oldular. Almanya'daki Yeşiller Hareketi bu anlamda (Fainstein ve Hirst, 1995) dönemin politik tepkilerini yükselten özneleri ve konuları gösteren önemli bir deneyimlerden biridir.

Sanayisizleşme, üretimin küresel coğrafya politikasının dramatik dönüşümü olarak gerçekleşir. Bazı coğrafyalar sanayisizleşmenin "kaçınılmaz" olarak yaşandığı yerler olurken, özellikle az gelişmiş kapitalist metropoller ve yereller yeni sanayi odakları oldular. Üretim ilişkilerindeki dönüşümün yeni sınıfsal bölünmeler yaratması, sanayideki geleneksel işçi sınıfının üretime bağlı gücünün gerilemesi; bunun yerine,

⁶ İstanbul'daki çalışan nüfusun %76'sı Avrupa Yakası'nda bulunmaktadır. Soylulaştırma açısından bu yakanın daha kritik olduğunu göz önünde tuttuğumuzda, bu gelişmenin bir tarafında çalışma hayatı dinamiklerinin yattığını görebiliriz. Avrupa Yakası'nın sektörel dağılımına bakıldığında çalışan nüfus %57'si yani 1.290.473 kişi hizmetler sektöründe; %35,61'i yani 806.305 kişi sanayide; % 7,39'u yani 167.215 kişi de tarımda çalışmaktadır (TÜİK, 2008 Çalışan nüfus verileriyle oluşturulmuştur).

hizmet sektörünün artan stratejik önemi ve yükselişi ile orta sınıf içinde yeni bir farklılaşmanın oluşması biçiminde etkili olmuştur. Batı metropollerinin sanayisizleşme sonrası yaşadığı gerileme, artan işsizlik, çöküntü alanlarının çoğalması bu sürecin en sorunlu konuları olmuştur. Bu mekansal alanlar daha sonra soylulaştırmanın gerçekleştiği yerler olacaktır.

Sanayisizleşme sürecinde ekonomik düzenlemeler yerine piyasa esaslarının belirleyici olmasının yanı sıra yüksek enflasyon, işsizlik, düşen verimlilik ve karlılık gibi durumlar ise tam istihdam sağlama vaatlerini şüpheye düşürmüştür. Kamu harcamalarındaki kısıntılar kamu çalışanlarının dönemin iktidarlarına ve politikalarına tepkilerini körüklemiştir (Hall ve Jacques, 1995).

Batılı erken kapitalistleşen ülkelerde sanayisizleşme sürecinin 1960'lı yıllarda başlayıp 1970'li yıllarda hız kazanmasının ilk sosyo-mekansal sonuçlardan biri üretim mekanlarının boşalması olurken diğeri yüksek bir işsizliğin bu sürece eşlik etmesi oldu. İşsizliğin yanı sıra kamu harcamalarının sınırlandırılması ve özelleştirmeler işçi sınıfının sosyo-ekonomik pozisyonu ile politik gücünün somut olarak geriletilmesi anlamına geldi. Bu gerileme işçi mahallelerinin hızla bakımsızlaşan yüzünün bir süre sonra derinleşen yoksulluğa dönüşmesi ile sanayisizleşmenin en belirgin sınıfsal sonucu oldu. Eski kent merkezindeki işçi mahalleleri eski dinamik yapısını geride bırakırken, yüksek ücretli genç profesyonellerin kent merkezine “geri dönüş” yapma eğilimi artınca ortaya gerilimli bir sınıfsal karşılaşma çıkartmıştır. Kent yönetimleri ile yatırımcıların boşalan üretim alanlarının yeniden değerlendirilmesini hizmetler sektörünün stratejik önemini öne çıkararak yapınca, bu sınıfsal karşılaşma olağan bir süreç olmaktan öte kararlı politikaların ürünü oldu. Bankacılık ve finans, reklamcılık, bilgi teknolojileri, kültür endüstrisi gibi yaratıcılığı ön planda tutan iş alanları ile tüketim mekanlarının sanayinin yerine ikame edilmesi önerilirken, bu işleri yapan profesyonellerin kent merkezinde yaşamasının da rasyonel koşulları oluşmuş olmaktadır. Bu yeni işlerin gerektirdiği mekan ihtiyacının giderilmesi açısından sanayiden boşalan yerler de değerlendirilmiştir. Eski fabrikalar bir müze, kongre merkezi vb. olarak yeniden tasarlanırken ekonomik değerleri de hızla artarken, eski fabrika çevresinde yer alan konutlar el değiştirme baskısıyla karşı karşıya kalmıştır.

İstanbul'da Sanayi Değişirken

1950'lerden itibaren İstanbul'da emek yoğun ve küçük ölçekli imalat yatırımlarıyla birlikte, büyük yatırım şirketlerinin oluşturduğu sanayi yapısı ortaya çıkmıştır. Enerji başta olmak üzere sanayi için gerekli altyapı yatırımlarından, kredi ve teşviklerden ve kamu yatırımlarından oldukça önemli pay alması, bu dönemde, imalat sanayinde çok hızlı bir gelişme yaşanmıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca devam eden bu gelişmelere ciddi bir göç dalgası eşlik etmiştir. 1970'li yıllar İstanbul'daki gecekondulaşma kentte hakim olmaya başlayan bir “işçi konutu” çeşidi olarak arttı.

İstanbul bugün dünyanın en kalabalık 16. kentidir ve kentin nüfusu hala büyük oranda göç ile artmaktadır. İstanbul'daki ekonomik üretimde imalat sanayinin payı yıllar itibarıyla azalmasına rağmen (1964: %38,5; 1989: %27; 2000: %25) civarındadır (Sayılarla İstanbul, 2001; Karaçay-Çakmak, Erden, 2005). Buna rağmen

hala Türkiye içindeki payı bir kent açısından hala oldukça yüksektir. Türkiye ihracatının yaklaşık %50'si; ithalatının ise yaklaşık %40'ı İstanbul kaynaklıdır. 1980–1998 dönemi içinde tekstil, giyim ve deri sanayi, metal eşya, araç gereç sanayi hızla büyürken, ihracattaki en büyük paya da sahiplerdi (İstanbul İstihdam Raporu, 2007: İstanbul Valiliği). Bankacılık ve diğer finans sektörlerinin kentin ekonomisindeki artan gücü ve payının yanı sıra kent merkezlerindeki kültür ve sanat mekanlarının yönetilmesinde aldıkları rol ile başka bir alan içinde de güçlenmeye, görünür olmaya başlamışlardır. İstanbul'daki toplam çalışanlar içindeki payı 1980 yılında %5,6 olan mali kurumların payının 2000 yılında %8,6'ya ulaştığıdır.⁷ İstanbul'un mali sektördeki payı ise geriye kalan tüm Türkiye toplamından daha büyüktür.

Finans dünyası dışında medya ve diğer yeni sektörlerde yeni meslekler çeşitlenerek artarken; imalat sanayisindeki iş alanlarının kompozisyonunda da değişiklikler görülmüştür. Metal ürünlerin, makine ve teçhizat üretiminin ağırlığı azalmış ve son 20 yılda İstanbul tekstil ve konfeksiyon ürünleri üretilen bir merkez haline gelmiştir. Bu sektör, özellikle 1990'dan sonrası itibarıyla kentteki büyük nüfus deposu biçiminde şekillenmiş mahallerin varlığı açısından kritik bir öneme sahiptir. Küçükçekmece, Gazi Osmanpaşa, Esenler, Bağcılar, Bayrampaşa, Eminönü⁸ gibi ilçeler yoğun iş yerleri ile konut dokusunun olduğu ilçelerdir (İstanbul İstihdam Raporu, 2007).

Tekstil, İstanbul'daki imalat sanayi sektörü istihdamında, bu yana motor rolünü oynamaktadır. Kenti çevreleyen varoşlar tekstil atölyeleri ile dolmuştur. İstanbul'daki tekstil ve konfeksiyon üretimi, Sultanhamam ve Mahmutpaşa gibi geleneksel merkezlerin dışına taşmış, Laleli, Merter, Osmanbey gibi binlerce kişiye iş imkanı sağlayan ve tekstil ihracatımızda büyük ağırlığı olan yeni merkezler ortaya çıkmıştır. Kent merkezinde bulunan tekstil, giyim, deri ve ayakkabı üretimlerinin yoğunlaştığı alanların yoğunluk ve çevresel etkenlerle yıpranması, yeterli kentsel hizmet alamaması, bu alanlara yapılan yenileme girişimleri açısından nesnel dayanaklar olmaktadır.

İstanbul sanayisizleştirme politikalarına rağmen hala sanayi istihdamının %35,61 gibi yüksek bir oranına sahiptir. Yani İstanbul'un hala sanayi kenti olma özelliğini sürmektedir. 2005 yılı itibarıyla toplam istihdam Türkiye ölçeğinde 22 milyon 46 bin kişidir. İstanbul, Türkiye toplam istihdamının %16'1'ini oluşturmaktadır (3 milyon 556 bin kişi). 2008 yılında ise 3.923 kişi yani yaklaşık Türkiye'nin %19'u istihdam edilmektedir.

İstihdam rakamları kentin her bir parçasını aktarmamakla birlikte genel eğilimleri veren makro veriler olarak önem taşımaktadırlar. Bazı kentsel alanlar yeniden değerlendirirken, diğer alanlar ise kentsel gerilemeyi yaşamaya başlaması ile harekete geçen yeni dinamikler, bu politikaların ve değişimlerin parçası olmaktadır.

⁷ 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu Üçüncü Bölüm – İstanbul İl Bütünü Araştırma Bulguları

⁸ Eminönü konut sayısının düşüklüğü ile farklılaşır. Ayrıca bu ilçe şu an Fatih ilçe belediyesi sınırlarına dahil edilmiş durumdadır.

1990'lı yıllar, İstanbul açısından sanayileşme temelinde ilerleyen kalkınma politikalarının değiştiği bir dönemdir. Kent ekonomisi açısından hizmet sektörü, sanayiye ikame edecek temel bir sektör olmaya başlamıştır (Şen, 2006). Bu dönem fabrikaların ve büyük üretim komplekslerinin kent dışına kayması hızlanınca, bu üretim bölgelerindeki işçi sınıfı mahalleleri fiziksel ve sosyal açıdan gerilemeye başladı. Kent hizmetlerinin bu mahallelerdeki etkinliği yine aynı nedenlerle düşmeye başlamıştır. Eğitim, sağlık, toplumsal hizmetlerdeki özelleştirmelerin hızlanmış olması ise hizmete erişimin piyasaya bırakılmasını doğurmuştur. Dolayısıyla “müşteri” olarak görülen kullanıcıların maddi olanakları, “erişmeye” yetmeyince, artan yoksulluk ve dışlamalar bu kesim açısından gündelik yaşamın bir parçası olmuştur.

İstanbul'da Soylulaştırma

İlk izleri İstanbul'da beliren soylulaştırma politikası başta Cihangir, Galata, Ortaköy, Fener-Balat gibi semtler olmak üzere eski ve tarihi nitelikleri olan merkezlerde gerçekleşti. Bu alanlar üzerine yapılan çalışmalar giderek artmaktadır. Bu çalışmalar konunun sanayi ile olan ilişkisini doğrudan kurmasalar da kentsel politikalarla olan ilişkisini birçok yönüyle ortaya koymaktadırlar (Uzun, 2001; Ergun, 2003; Enlil, 1996; 2000; 2003; İslam, 2003; Sakızlıoğlu, 2007).

Yukarıda belirtilen alanlar sanayi havzalarının çevresindeki semtlerdir. Ama soylulaştırma açısından önemi, bu semtlerin mimari özellikleri ile fiziksel konumlarının cazibesi ve kent merkezlerinin sosyal dinamiklerini taşımalarıdır. Karma bir sınıfsal yapıya sahip bu alanların eski yaşayanlarına yeni orta sınıftan katılanların olması ile dikkatleri çeken ve daha çok “mekan reklamları” biçimindeki yaklaşımla gazetelerin magazin sayfaları ile başyazarlarının satır aralarında “mutena” yerler biçiminde tanıtılan yerler zamanla mimar, sanatçı, akademisyen, yazar, gazeteci ve yüksek gelirli avukat, doktorlardan oluşan meslek insanlarının özel bir ilgisi ile öne çıktı. Bu ilgi, saydığımız kesimlerin emlak alımları (konut-işyeri), işletme ve atölye açma girişimleriyle ekonomik canlanma yaratarak, yerel yönetimlerin politik programlarında ve belediye başkanlarının söylemlerinde yer etmeye başladı.

Dolayısıyla 2000'lerin başlarında bu tolerans tanımayan politikaların kent merkezlerini yoksulluktan, fuhuştan, Kürtlerden, Çingenelerden, selpakçı çocuklardan, seyyar satıcılardan kurtaracağı yönünde ciddi bir kanı oluştu. Fakat 2001 krizi ve bunu izleyen süreç bu inancı kırar gibi oldu. 2005'lere gelindiğinde ise soylulaştırma açısından iman tazelenmiş ve yeniden “kurtuluş” arayışlarına hız verilmişti.

1990'larda başlayan ve günümüze kadar devam eden bu dönem sadece soylulaştırma ile değil ciddi bir sınıfsal tahliye neden olacak olan kentsel dönüşüm projelerinin ilanıyla geçti. Diğer taraftan TOKİ, konut üretiminin ötesinde her türlü yapı projelerinin dev üreticisi ve yönlendiricisi olmaya başladı. Taş Yapı, Dumankaya, gibi konut üreten büyük grupların kentteki toprakların kullanımında ciddi rolleri oluştu. Buna eşlik eden “çeper” konut üreticilerinin gücü ise orta ve küçük ölçekli idi ki bunlar ekonomik krizde büyük bir çöküş yaşadılar. Ülkedeki kentleşmenin “konut

üretimi”ni takip eden altyapı yatırımları büyük belediye bütçelerini harekete geçirdi. Soylulaştırma ise böyle bir kentsel yeniden yapılanma ikliminde yol almaya çalıştı.

Yeni Orta Sınıfın Mahalle Arayışı

Soylulaştırma ile büyük yatırım kararlarının ilişkisi, soylulaştırıcıların rolü ile diğer eski yaşayanların yerinden edilme biçimiyle ilgili üzerinde durulması gerekli sonuçlar doğurmaktadır. Soylulaştırmanın ilk aşamalarında yeni orta sınıfın bireysel sayılabilecek mülkiyet alımları; yenileme çalışmaları; semt dernekleri aracılığı ile gerçekleştirdikleri sivil toplum faaliyetleri ve dernek aracılığı ile yerel yönetim hizmetlerinin kalitesini yükseltme gibi semtin çevresel iyileştirme faaliyetleri; kentin tarihi ve kültürü ile ilgili “bilinç yükseltme”; yeni arkadaşlarının semte yerleşmesini sağlamak (ki bunda hedef mülk alımı ile yerleşmektir) gibi çabalar bir semtin soylulaştırılması için ancak bir yere kadar etkili olabilmektedir. Bu kısımda, yapılan görüşmelerden bazı notlarla bu dayanaklar somutlaştırılmaya çalışılacaktır:

"Mekani kurtarmak için ne yapılabilir diye düşündüm" dernek kurduk meslek adamlarını bir araya getirmek için" (Görüşme Notu: Meslek; İşletmeci, Yaş; 45; 2005).

Bu aşamanın ilerletilmesi için başka şeylere ihtiyaç vardır ki tam bu noktada büyük sermaye yatırımlarına kaçınılmaz olarak bel bağlanmaktadır. Aksi takdirde satın aldıkları ve yeniledikleri dairelerinin bir alt/üst katında yaşayan “Erzincanlılar/Sivashlılar” ayakkabı çıkarmaya devam edecek ve mülklerinin değeri de bir yere kadar artacaktır. İşte tam bu noktada, eski yaşayan mülk sahibi ailelerin, kişilerin büyük yatırımlar veya projeler ile “en yüksek fiyatı bulacağı” ve gideceği duasına yatılmaktadır ki pratikte bu duanın tuttuğu görülmektedir. Dolayısıyla yeni orta sınıfın “naif” semtçi tutumu bu aşamada son bulmaktadır. Fakat bu aşama aynı zamanda yeni orta sınıfın kendi içinde “zayıf/güçlüler” olarak çözüldüğü yani kiracı olanların yükselen kiralari karşılayamayanlar ile mülk sahibi ancak gelir düzeyi itibariyle semtte yükselen yaşam ortamında zorlananlar yaşayacak uygun başka semtler aramaya başlamaktadırlar.

Soylulaştırma açısından kritik olan bir boyut da kent yönetimlerinin bu süreçteki etkin rolleridir.

"Ruhsat alırken yardım gördük Kadir Bey'den. Galata Port projesinde bize önem veriyorlar. Bizim gibi işletmelere destek vereceklermiş." (Görüşme Notu: Meslek; Klüp İşletmecisi, Yaş; 38; 2005).

Taşra kentlerinde dahi kent yönetimlerin “estetikleştirme” girişimlerini destekleme politikası, soylulaştırmanın ekonomik ve politik bir hegemonyaya sahip olabildiğini göstermektedir.

Türkiye açısından bakıldığında, kent düzeyinde gerçekleşen temel değişimlerin her alana yansıdığı görülür. Kentsel hizmetlerin eski kent merkezlerinde yetersiz olması ya da bazı sokaklara hiç verilmemesine karşılık soylulaştırmayla gelen çevresel iyileştirmeler, “kamusal sefaletin” özel yatırımların mantığı ile değişebileceğine olan

inancı güçlendirmiştir. Yeni orta sınıf ile yatırımcı grupların sivil inisiyatifler ile yerel yönetimi, beklentilerini karşılayacak hizmetleri ve çevresel iyileştirmeleri getirmesinin sonuçları da benzer olmaktadır. Yani soylulaştırıcılar bir tür “gönüllü kuruluşlar” olarak da görülebilmektedirler:

“...Projelerden önce gönüllüler harekete geçti ve birbiri ardına açılan mekanlar sayesinde Galata yeniden doğuyor” (Erdem, 2004).⁹

Bir diğer boyut, kamusal mekanlar ile kamu arazilerinin kullanımında neoliberal bir anlayışın hakim olmasıdır. Özelleştirme ile başlayan mali kaynak yaratma ve toplumsal hizmetlerin ticarileşmesi süreci, kamusal alanlardaki özel grupların kontrolünü öne çıkarmıştır. Kent yönetimleri hizmetlerinde özelleştirme stratejik bir politika olarak benimsenince, taşeronlaştırma her alanda emek dünyasında güvencesiz işleri arttırırken ihale sistemi ile hizmet veren özel şirketler kentsel ve toplumsal hizmetlerin üretiminde hakim olmaya başlamışlardır. Bu uygulamalar bir kaçınılmazlık atmosferinde yol almıştır.

Yeni orta sınıf, orta sınıfın kategorik bir katmanı olarak, kendisini kültürel kimliği ve yaşam tarzı ile öne çıkarır. Yapısal anlamda orta sınıftan farklı ilişkisel bir konumu olmasa da “soylulaştırıcı” olma konumunda, kendi sınıfsal pozisyonunu güçlendirme yönünde daha nesnel bir tavrı olmuştur. Bu kesimin sanayi sonrası toplumun “genç profesyoneller”i olarak yeni meslek alanlarında yüksek ücret olanaklarına kavuşması, onları kentsel süreçte etkili ve güvenli olmaya çalışan bir katman yapmıştır. Yüksek gelirli, genç, çocuksuz, “çok eğitilmiş”, küresel bir zevk ve kültür arayışına sahip olan bu kesim, mimar, avukat, doktor, akademisyen, danışman, yönetici, işletmeci gibi mesleklerde yoğunlaşan bir kesimdir.

İş ve konut yaşamları arasında farklı bir mekansal gerekçe tarif ederler. Bu rasyonelin simgesel bir anlamı vardır. Nerede yaşıyorsun? Sorusuna verilecek cevap bu kesim için aynı zamanda yaşam biçimini de tarif etmelidir. Yani yaşanan semt bir bütün olarak bir yaşam biçimini temsil etmelidir. Bu semt yaşamı, bir tür “liberal cemaat” tanımına denk düşen bir tarzın özetidir. Sokaktaki kafenin masası ile evin salonundaki masa mesafesi oldukça daralmıştır; dekorları da birbirine benzer hale gelmiştir. İş sohbetleri ile özel yaşam sohbetleri içe geçmiş; bu sohbetler çoğu zaman liberal cemaatçiliğe uygun tarzda, iş kurma ya da “projecilik”; mahallede yeni bir yer bulma ve kafe, restoran vb. bir işletmeye dönüştürme niyetlerinin mekansal ortaklığını üretir.

Aşağıdaki görüşme notu sürecin kurgulanma biçimini oldukça net biçimde aktarmaktadır:

“Çeşitli biçimlerde kuruluyor ama bunda kafelerin filan yeri çok büyük. Yeni bir yere gidelim deniyo, İstiklal’den sıkılıp buraya gelenler var. Burada küçük sıcak bir kafe bulunuyor, hatta o kafenin sahibi ile ilişki kuruluyor. Bazen de ev partilerine gidiliyor. O evlerin farkı onları cezbediyor. “ya hadi biz de bir yer kiralayalım veya satın alalım” deniyor, ağırlıklı olan bu. Bazıları da salt yatırım amaçlı. İşte o fiyat

⁹ Bkz. Aynur Erdem, 24 Nisan 2004 Sabah Gazetesi

açısından yükseliş hissediyor. Yatırım yapalım deniyor. Bugün yüz milyara alalım yarın iki yüze verebiliriz mantığı. Bir de bu gelenler var.” (Görüşme Notu: Meslek; İşletmeci, Yaş; 45; 2005).

Soylulaştırma ile sokağın anlamı da evin anlamı da değişmiştir. Yaşam tarzından bahsettikçe kültür yatırımları artıp ticarileşirken yeni orta sınıfın kültür yaklaşımı ise toplumsal nitelikten uzaklaşmıştır. Kendi cemaat yaşamı açısından genelleşmiş değil özelleşmiş bir kültür ortamı tercih edilmektedir.

2005 yılında Galata’da soylulaştırma üzerine yapılan bir alan araştırmasının sonuçlarına göre semtte yaşayanların mesleki durumları oldukça karma ama soylulaştırıcıların varlığını yansıtır biçimdedir: 2 kişi avukat; 3 işletmeci, 1 restoratör, 1 ressam, 1 yazar, 5 emekli, 15 ev kadını (eşleri işçi veya işportacı gibi mesleklerdendir), 2 işsiz, 1 balerin, 2 özel okul öğretmeni, 5 işçi, 1 oyuncu, 7 öğrenci. Bunlardan öğrencilerin hepsi kiracı iken diğerlerinin mülk sahipliği ise şöyledir: İşçilerden bir kişi mülk sahibi iken diğerleri kiracı, emeklilerden ise mülk sahipliği fazladır. Bir kişi kiracıdır. Ev hanımı ayırımında ise sekiz kişi kiracı, yedi kişi ise mülk sahibidir. İşsizler ise kiracıdır. Beyaz yakalı profesyonel kategorisinde değerlendirdiğimiz diğer mesleklerdeki kişilerin mülk sahipliği oranı %62’dir (Şen, 2006). Buna göre soylulaştırma bu dönemde mülk sahipliğine geçişi arttıran bir biçimde yaşanmaktadır.

Bu semtin eski yaşayanları mülk sahibi ama yaşam standartları düşük olan bu kesim, artan mülkiyet fiyatları karşısında mülklerini satarak kentin başka bir alanına gitmektedirler. Bu semtler arasında Esenler, Kartal, Pendik, Gazi Mah., Küçükköy, K. Armutlu, 500 Evler, Ümraniye, Yeşilpınar, Okmeydanı ve deprem öncesi Avcılar gibi eski gecekondular semtleri tercih edilmektedir (Şen, 2006). Bu semtler aynı zamanda şu ana kadar hemşerilik ilişkilerini sürdürdükleri yerlerdir. Yani bildikleri bir yaşama gitmektedirler.

Fakat bir ikinci gitme biçimi veya planı ise oluşan yüksek spekülasyonundan olabilecek en yüksek payı almak üzere gayrimenkulünü en yüksek fiyattan satılık ederek bekleme durumudur. Tam bu noktada soylulaştırmanın yarattığı ilginç bir sınıfsal sezgi ve ekonomik rasyonel birikimi devreye girerek gerçekçi olan ile olmayanı ayırmaktadır. Soylulaştırma alanlarında oluşan spekülasyon, gayrimenkul piyasasındaki canlanmanın olağan sonucu olarak şekillenmemektedir. Bu süreç oldukça planlı ve bir dizi ekonomik ve politik kararların ürünü olmaktadır. Orta sınıftan olan bireysel yatırımcılar ile buna eşlik eden büyük yatırım gruplarının (otel, özel müze, rezidans vb.) bu süreçteki belirleyici olmasının anlamı bu nedenle açıklanabilir. Çok karmaşık olan ekonomik, kültürel ve politik güçleri kavrama ve yönetebilme avantajlarına sahip olan bu kesimin, soylulaştırma alanında en “yüksek değeri olarak gitme” planı yapmış eski yerleşimciye bu payı kaptırmayacağını öngörmek güç değildir.

“Semt derneğini ise yeni gelenler ve yeni işyeri sahipleri kurdu. Kendi çıkarları için. Terasları özellikle alıyorlar. Aslında o dönem 1994, 1995, 1996’da çok ev kapatıldı. Ama bekletiyorlar.” (Görüşme Notu: Meslek; İşçi, Yaş; 49; 2005).

Yatırımcı sezgisi ve bilgisi küresel deneyimlere bakarak oluşmuş ve bunu bir kültür olarak yükseltmiş olan yeni orta sınıf ile bu sınıfın yaşam tarzını yatırıma dönüştüren büyük sermaye gruplarının soylulaştırma sürecini belirleyen sınıf olması da bu nedenledir. İşte yeni orta sınıfın bugünkü mahalle merakı ve keşfi de bu bilgi ve sezgiyle oluşmaktadır. Yani bir ucu ekonomik bir sektör olma potansiyeli içinde olan bu mahalle sevdası, medya, televizyon dizileri, sinema, vb. alanların dekoru olarak da önem arz etmektedir. Unutulmaması gereken bir başka nokta ise şudur; bugün oturduğu evi, mahallesini, yaşamını sorun etmeden geride bırakmayı düşünen ve evini en yüksek değerinden satmayı hayal eden eski yerleşimciler soylulaştırma sürecinin mimarı değildir. Bu kesim kendini bu spekülasyonun içinde bularak, yeni orta sınıfın yatırımcı tavrını taklit ederek zaman öldürmektedir. Kent yönetim politikalarını bütünlüklü olarak değerlendiren ve yönlendiren; kültürel sermayelerini gayrimenkul yatırımlarıyla bütünleştirme becerileri olan soylulaştırıcılar, dönüştürmeye çalıştıkları mahallelere, sokaklara büyük yatırımcının girmesine de vesile olmuşlardır, bilerek bilmeyerek.

Dolayısıyla yeni orta sınıf profilini yansıtan yeni işletmeciler, diğer kesimlere oranla belediyeden daha fazla beklentiler içerisindedirler.

“Caz derneği ile Galata derneği ortak etkinlik yapardı. 1970'lerde Kule'de caz müziği yapılırdı. Onno Tuçlar. Caz Klübü kavramı prosedürde tanımlanmamış. Tek caz klübü biziz. Turizm Bakanlığı'nun destek vermesi lazım” (Görüşme Notu: Meslek; Klüp İşletmecisi, Yaş; 45; 2005).

Fakat ilginç biçimde büyük sermayenin bu alanlara girmesi, soylulaştırıcıların bireysel farklılıkları, kültürel özgünlükleri, kısacası kendi tasarladıkları yaşam tarzlarının kendi olağanlığı içinde sürebilmesinin mekansal ve ekonomik olanaklarını daraltmaktadır.

“...İngiliz bir adam var. Arkadaşları yer alıyor. Restore edip satıyorlar. Yabancı alıp restore edince kıymete biniyor. Salti Pasajı gibi. İtalyan Geçidi oldu. Ondan önce Fransız Geçidi diyorlardı.” (Görüşme Notu: Meslek; Muhtar, Yaş; 42; 2005).

Soylulaştırma ile birlikte ekonomik olarak daha iddialı yatırımların (otel, müze, restoran, ..) belirleyici olmaya başlaması, yaşam yerlerinin her açıdan daha pahalı hale gelmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla mülk fiyatlarındaki sirkülasyon, beraberinde “elenen” soylulaştırıcıların ve yüksek fiyatı bulmuş eski yaşayanların kentin başka yerine gitmesi yukarıda da belirtildiği gibi yeni bir durum olmaktadır. Yaşanan bu durumun bir tür “sınıfsal elenme” olduğunu söylemek mümkün. Bu elenme sürecinde ekonomik krizlerin daha genel ve dışsal bir etken olarak oynadığı rolü unutmamak gerekiyor. Yani krizler, sürecin bir ileri bir geri biçiminde yol almasına neden olarak, soylulaştırılan alanlar açısından beklenmedik sonuçlar da doğurmuştur:

“...Çok büyük yatırım yaptık ama karşılığını alamadık. Buradaki işletmeler biraz abartıyor. İyiye gitmiyor. Üç yıldır kötüye gidiyor” (Görüşme Notu: Meslek; Bar İşletmecisi, Yaş; 45; 2005).

Bütün bunlar zoraki razı olunan ilginç bir sınıfsal karma ve onun kültürünü yaratmıştır. Cihangir ve Galata dışında tarihi mekanların oldukça özensiz ve kötü bir restorasyonlarla hatta bir tür “dış badana” yöntemleriyle soylulaştırma piyasasına aktarılması, soylulaştırılan mahalle ve mekanlar arasında bir “kalite” farkı yaratmıştır. Bu farkın da ranta karşılık gelen bir piyasa değeri olmuştur. Kalitenin en tepesindeki mekanların pazarlanmasında mahallede yaşayan ve hatırı sayılır yeni orta sınıfların kendi aralarındaki cemaat tarzı ilişkileri belirleyici olurken, niteliksiz mekanlar ise daha çok emlakçıların elinde pazarlanmaya çalışılmaktadır. Böylece soylulaştırmanın yarattığı spekülasyondan yararlanmak isteyenler bir şekilde emlak piyasasının içinde kalmaya çalıştılar. Ama bu süreç her ekonomik kriz anında darbe görmekten uzak olmamıştır.

Kısacası küçük girişimcilerin ve eski mahalle sakinlerinin yaşamlarındaki ihtiyaçları gözetilen bir “esnaflık” veya işletmecilik, diğer taraftan büyük sermaye ile hareket eden ve kendi sınıfının kültürel kodlarıyla davranan yeni orta sınıf yatırımcıları soylulaştırmanın gerçek aktörleridirler. Soylulaştırma olgusu bize zenginlik-yoksulluk karşıtlığının kategorik olarak toplumsal ilişkileri analiz etmede nasıl zayıf kaldığını hatta bazı durumlarda yanlış değerlendirmeleri yarattığını göstermektedir. Tophane’de iki apartmanı olan göçmen, işçi kökenli bir yurttaşın yoksul olmadığı kesindir. Bu kişinin aynı mekanda bir apartman dairesine sahip iki yabancı dil bilen-mimar-çok sayıda yurt dışı seyahati yapmış-gündelik yaşam standartları oldukça yüksek bir yurttaşa göre daha zengin olduğu da doğrudur. Ama Tophane’deki gelecekteki açısından kültürel sermayenin daha avantajlı bir gelecek yaratacağını ve yatırım sezgisi açısından da daha gelişkin bir alt yapı olduğunu söyleyebiliriz. Zengin-yoksul ayrımından daha gelişkin bir analiz yöntemi ve kavramsal evren sunan sınıfsal yaklaşım, soylulaştırma konusu açısından sınıf içi bölünmelerin de önemini ortaya koymaktadır.

Soylulaştırıcılar ve Siyaset

Soylulaştırma, sınıfsal karşılaşmalara dayalı gerilimleri mahalle ölçeğinde yeniden üreten bir süreçtir. Burada mahalle ölçeği mekansal olmaktan öte sosyal bir birim olarak önem taşır. Mahalle, geçmişle bağ kurulmasını ve bu bağ üzerinden mahalleli olmayı sunan bir yaşam birimidir. Dolayısıyla “gerçek mahalleliler” ile “göçmenler” ya da “sonradan gelenler” ayrımını yaratır. Bu ayrım İstanbul gibi 15 milyona yaklaşmış nüfusa sahip bir metropol açısından dışlayıcıdır. Çünkü sürekli bir göç ile büyüyen bir kentte “gerçek mahalleliler” arayışı ya da kavrayışı, Türkiye’ye dair tarihsel ve güncel olan her şeyi; politik gerilimlerin konusunu, ekonomik rekabetin izlerini, kültürel ve sosyal tahammülsüzlüğün bütün malzemelerini kullanan dışlayıcı bir söylemle var olmaktadır. Bütün bu malzemelerin ilk etapta bir “kentlilik-köylülük” karşıtlığı üzerinden dile getirilmiş olması ise Türkiye modernleşme deneyimiyle açıklanacak bir durumdur. “Aşırı modernizm” eğilimlerine karşı oluşan post modernist reaksiyonların soylulaştırma sürecindeki kaotik ya da birlikte yol alan izlerini görmek şaşırtıcıdır. Boboların postmodernizmi, geleneksel burjuva konformizmine ve modernizme olan tepkisellikleri ile birleştiğinde ortaya siyasetten uzak ama “tarzı” olan bir kesim çıkmaktadır. Nesnel olanı izlemeyen kent-kır ikileminin orta sınıf perspektifinde bu denli yer etmesinin önemli nedeni, sınıf bilincinin fazlasıyla “kültürel” tahayyüller üzerinden dile getirilmesidir. Bu aşırı

“kültürleşme” hali toplumdaki her türlü sorunu, gerilimi ve ikiliği içine alarak beslenmektedir.

Tekrar soylulaştırma alanlarına dönersek, bu alanlarda yığılmış ilişkilerin Türkiye toplum ilişkilerinin yansıması olduğunu; fakat bu halin göç ile gerçekleşen bir kentleşme dinamiğinden farklı bir sınıfsal karşılaşma yarattığını söyleyebiliriz. Bir “yeni orta sınıf” tahayyülü ile aşırılaştırılan “kentlilik” temsilleri, ekonomik değerlere eşlik eden kültür, sanat, turizm, tarihsel miras gibi unsurlar ile buluşarak anlam kazanmaktadır. Yeni orta sınıf, gerilemiş veya “çöküntü” alanı olmuş eski kent merkezlerinin yeniden keşfi ile kendi tavrına önemli bir misyon da yüklemektedir. Galata’dan veya Aynalı Çeşme’den ev almak ve orada yaşamaya başlama girişimi kimsenin yapamadığına cüret edebilmiş bir yeni orta sınıfın ekonomik beklentisini de perdelemiş olmaktadır. Etiler, Levent, Ulus veya herhangi lüks bir kapalı sitede ev alarak orada yaşayabilme imkanı varken, tercihini Galata’da veya Tophane’de¹⁰ ev alıp oturma yönünde yapmış olan yeni orta sınıf, eleştirilmek değil ödüllendirilmeyi beklemektedir.

Soylulaştırıcıların talip oldukları eski bir kent merkezinin bazı belalı kesimleri veya konuları vardır. Bunlar “Çingeneler, Kürtler, transseksüeller; kapı önünde oturanlar, çok çocuk yapanlar, bir kilometre ötedeki deniz kenarına gitmeyi bile bilmeyenler, eğitim seviyesi düşükler, kurnaz köylüler, kapı önünde ayakkabı çıkaranlar, bir evde birkaç aile yaşayanlar, işsiz güçsüzler” olarak sıralanan dışlayıcı nitelemelerdir. Bu nitelemeler kentli-köylü ayrımı veya bir yaşam tarzı referansından öte anlamlara sahiptir. Günümüz Türkiye kentlerinin sosyal dokusunu yansıtan yoksulluk-etnisite ilişkisi, soylulaştırıcıların bu dışlayıcı söylemine de girmiş durumdadır.

Kent merkezlerinde yoğunlaşan yabancı işçiler ile cinsiyet açısından baskı gören homoseksüeller bunun yanı sıra bohem sanatçılar ve diğer marjinal gruplar, kent merkezlerine her dönemde ihtiyaç duymuş gruplardır. Bu kesimlerin kent merkezinde yaşama gerekçeleri oldukça hayatidir. Fakat yoksul olmaları, cinsiyet ve etnik kimlikleri bu kesimleri kentin bütünü açısından “sorun alanı” ilan edilmelerine neden olmaktadır. Bu sorunun kapsamlı ve derin olması ise tek başına onların kentin merkezinden uzaklaştırılmalarının sebebi olabilmektedir. Yani bir tür “güvenlik” politikası soylulaştırmaya eşlik etmektedir.

Eski kent merkezlerinde başlayan soylulaştırma anında mülk değerlerinin artışı sağlınca, gayrimenkul piyasanın aktörleri de yeni orta sınıfın söylemlerine ortaklık ederek kaçınılmaz ve çok gerekli bir dönüşümden bahsetmektedirler. Ekonomik değeri artan mülklerin yeni orta sınıf ile üst sınıfların beklentilerini karşılayacak biçimde el değiştirmesi, sosyal dokunun üst sınıflardan oluşmak üzere daha fazla homojenleşmesini doğurmuştur. Bu esnada gerçekleşen yerinden etmeler ise soylulaştırmanın demokrasi sınavıdır. Çünkü soylulaştırma bir politika olarak yerel

¹⁰ Burası soylulaştırma süreci açısından oldukça “sorunlu” bir yerdir. Yani Romanların, Kürtlerin ve diğer yoksul göçmen grupların yaşadığı bu semtteki evlerin büyük kısmının restore edilmesi ve yenilenmesinin maliyeti de büyüktür. Ayrıca bu alanın dönüşmesi büyük oranda Galata Port projesinin uygulanması ile gerçekleşecek gibidir.

toplulukların yerleşik ilişkilerine ve onların “aykırılıkları”na olan orta sınıf tahammülünü sınavdan geçirir.

Soylulaştırmanın sınıfsal politikası yerinden etmelerle açığa çıkar. Yoksul ve kentlilik kimliği “gelişmemiş” kesimlerin yerinden edilmesini olağan karşılayan orta sınıf ideolojisi, yoksul, işsiz, transseksüel, homoseksüel, lezbiyen gibi cinsiyet kimlikleri ile Kürt, Roman etnik kimliklerini içeren bir siyasal demokrasinin uzağına düşer. Bu yerinden edilen kesimler çoğu zaman zora dayalı yerinden etmelere de maruz kalabilmektedirler. Zora dayalı yerinden etmeler bu kesimleri yoksulluğun, şiddetin, suçun, göçün, kentleşememenin hatta terörün öznesi olarak gösteren bir söylemin kurulmasıyla meşruiyet aramaktadır. Bu tarz bir yaklaşımı, Smith (1996; 2006) New York’taki soylulaştırma pratiklerinin şiddete dayalı uygulamalarını “sıfır tolerans” kavramıyla açıklamaktadır. Smith, bu yöntem emniyet güçlerinin kentin en altındakileri ile siyahlara karşı yürüttüğü “kenti temizleme” harekâtlarının yansıması olduğunu ortaya koymaktadır.

Sürecin bir ileri bir geri biçiminde yol almasının bir özgünlüğü oldu ve zoraki razı olunan ilginç bir sınıfsal karma ile onun kültürünü yarattı.

Cihangir ve Galata dışında tarihi mekanların oldukça özensiz ve kötü bir restorasyonla hatta bir tür “dış badana” yöntemleriyle “niteliksizleşen” soylulaştırma tarzı mecburen varlık gösterdi. Böylece soylulaştırmanın yarattığı spekülasyondan yararlanmak isteyen mekan sahipleri emlak piyasasının içinde kalmaya çalıştılar. Ama bu süreç ekonomik kazançlar ve süreçteki rolleri itibarıyla onların çok başarılı olmadığını ve bu şansın da pek olmayacağını göstermektedir.

Küçük girişimcilerin ve eski mahalle sakinlerinin yaşamlarındaki ihtiyaçları gözetilen bir “esnaflık” veya işletmecilik ile diğer taraftan büyük sermaye ile hareket eden ve kendi sınıfının kültürel kodlarıyla davranan yeni orta sınıf yatırımcıları, soylulaştırmanın gerçek aktörleridir.

Enformellik ve Kent Merkezi İlişkisi

Bu durum, Beyoğlu, Eminönü, Fatih, Beşiktaş gibi kent içinde yaşayan yoksul kesimin mevcut koşullarının gerilemesi, kayıplarının artması nedeniyle kentin başka bir yerinde hayat kurmasının olanakları da daralmıştır. Kent merkezlerinde seyyar satıcılığın ve enformel işlerin yoğunluğu, bu kesimin bu alanlara olan ihtiyaç düzeyini gösteren ekonomik nedenlerdir. Dolayısıyla bu alanlardaki kent yoksullarının yerinden etmeye karşı direncinin nesnel gerekçeleri, geçinme koşullarının sürdürülme isteği ile barınma koşullarının yeniden üretilememesiyle açıklanabilir.

Beyoğlu’nun arka sokaklarına bile varmadan, inanılmaz bir enformellik içinde kent ekonomisinin canlı damarlarını gözlemlemek mümkün. Bu enformelliğin taşıyıcıları, emekçiler ile yaygın yerel esnaflığın halleri ile karakterize olmaktadır. *Enformellik, göç, Çingene, Kürt, transseksüel, çöküntü, suç, selpakçı çocuklar, mahalle esnaflığı, ...bu kavramlarla boğuşmaya devam edecektir.*

Sonuç

İstanbul'daki soylulaştırma sürecinin nesnel koşulları ile sanayisizleşme arasındaki bağı tartışan bu yazı, sürecin kendi nesnel koşullarının ötesinde bir etki ile yol aldığı tartışmaya çalıştı. Bu etkinin yaratılmasında kentsel politikaların ve elit yaklaşımın payı olduğu vurgulandı. Dolayısıyla soylulaştırma, sınıfsal farklılıkları kültürel kodlara dönüştürerek daha kapsamlı bir toplumsal dışlama ve yerinden etme yaratmaktadır. Orta sınıfın “yeni” olan soylulaştırıcı kesimi özellikle göçmen nüfusun kentteki kalıcılığını sorgulayan “kentlilik” ideolojisini yükseltmeye başlamıştır. Yani bir tür kenti hak eden ile etmeyenleri deşifre etmek gibi bir gereklilik oluşmuştur. Bu dayatma kentleşme açısından kültürel, sınıfsal ve etnik kökenleri tartıştırmak üzere liberal yaklaşım bireyci felsefesine ile yapılmaktadır.

Soylulaştırılan kentsel alanlarda “yeni orta sınıf”ın elitist ideolojisi yapay bir “kalıcılık” kurgusu ile nostaljiyi ekonomi politik bir konuma yükseltirken, her tür göçmenliği ve enformelliği damgalayan bir söylem yükseltmektedir. Bu süreç gayrimenkul piyasasının dinamiklerinden bağımsız değildir. Yani eski kent merkezlerindeki mülklerin el değiştirmesi ile başlayan kapsamlı bir kentsel yeniden yapılanma oldukça ideolojik bir hal almaktadır.

Devlet ise bu süreci yöneten neoliberal politikaları hızla hayata geçirerek; kentsel planlamadan “projecilik”e geçiş, mali araçların yaratılması, ihale sistemi, sermaye grupları arasında tercih yapan yaklaşımıyla sınıf içi ilişkilerde somut bir rol üstlenmiştir. Yani devletin yeniden yapılanması ile kentsel sürecin yeniden yapılanması arasında sınıf ideolojileri açısından gerilimi arttıran bir ilişki oluşmuştur. Yeni orta sınıfın dışlayıcı ideolojisi, devletin rolü, onun daha kapsamlı bir “elit sınıf” ile bütünleşebilmenin olanakları biçiminde şekillenmiştir. Buna rağmen geleneksel ve yeni orta sınıfın yanı sıra büyük burjuvazi diyebileceğimiz kesimlerin kente karşı ortaklaşan “elit” söylemi ve ideolojisi, kendi içinde farklılaşmalar da gösterebilmektedir. Makalede bu ayrımlar tartışılacaktır. Fakat elit ittifakın, kent merkezlerinde yaşayan yoksul sınıflara karşı tahammüllerinin olmadığını ileri sürebiliriz.

Soylulaştırma, zenginlik-yoksulluk karşıtlığının kategorik olarak toplumsal ilişkileri analiz etmede nasıl zayıf kaldığını hatta bazı durumlarda yanlış değerlendirmeleri yarattığını göstermektedir. Örneğin Tophane’de iki apartmanı olan göçmen, işçi kökenli bir yurttaşın yoksul olmadığı kesindir. Bu kişinin aynı mekanda bir apartman dairesine sahip iki yabancı dil bilen-mimar-çok sayıda yurt dışı seyahati yapmış-gündelik yaşam standartları oldukça yüksek bir yurttaşın göre daha zengin olduğu da doğrudur. Ama Tophane’deki gelecekleri açısından kültürel sermayenin daha avantajlı bir gelecek yaratacağını ve yatırım sezgisi açısından da daha gelişkin bir alt yapı olduğunu söyleyebiliriz. Zengin-yoksul ayrımından daha gelişkin bir analiz yöntemi ve kavramsal evren sunan sınıfsal yaklaşım, soylulaştırma konusu açısından sınıf içi bölünmelerin de önemini ortaya koymaktadır.

Kısacası İstanbul'daki soylulaştırma sürecinin kaynağı, ekonomik gelişme hattının sanayiden uzaklaşarak hizmetler sektörü ile yeni iş alanlarına kayması yönünde belirlenmektedir. Bunun yanı sıra soylulaştırmanın gerçekleşme hızı ekonomik

krizlerden uzak olamamaktadır. 1995, 2001 ve 2008 büyük kriz dönemlerinde bozulan genel ekonomik istikrar nedeniyle kentsel mekanın ekonomik bir değer olarak değerlendirilmesinde ciddi kırılmalar oluştu: Kaybetmenin derecesi ile kimlerin kaybettiği gibi konular, yeni gelenler ile eski yaşayanlar arasındaki gerilimin yönünü ve şiddetini belirlediği görüldü. Sınıflar arasındaki kültürel sürtünmeler arttıkça, farklı kesimlerin birbirine tahammül etme sınırı “asabiyet”e varacak kadar günlük hayatı kahredebilmektedir.

KAYNAKLAR

- Butler, T. (1995) "Gentrification and the Urban Middle Classes", in T. Butler and M. Savage (eds) *Social Change and the Middle Classes* (London: UCL Press) 188-204
- DeFilippis, J. ve Fraser, J. (2009). What Kind of Mixed-Income Housing and for What Reasons? in *Critical Urban Studies: New Directions*. Jonathan Davies and David Imbroscio (eds.). Albany: SUNY Press
- Enlil, Z. M. (1996) “Eski Kent Mekanlarının Yeni Sahipleri: Göçmenler ve Eski Kent Mekanlarının Yeniden Üretimi”, *Diğerlerinin Konut Sorunları*, sf: 267-279, Habitat II Ön Konferansı, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara
- Enlil, Z. M. (2003) “Eski Kent Merkezinde Yeni Yoksullar: Tarlabaşı, İstanbul”, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama Kolokyumu Kitabı*, Şehir Plancıları Odası Yay., Ankara
- Ergun, N. (2003) “Gentrification Kuramlarının İstanbul’da Uygulanabilirliği”, Tarihi ve Merkezi Semtlerin Dönüşümleri: Gentrification Kuramlarının İstanbul’da Uygulanabilirliği Sempozyumu, İstanbul
- Fainstein, S.S. and Hirst, C., (1995) “Urban Social Movements”, 181-204: David J., Stoker, G. And Wolman, H. (Ed.) *Theories of Urban Politics*. London: Sage Publication
- Hall, S. ve Jacques, M. (1995) *Yeni Zamanlar*, Ayrıntı Yay., İstanbul
- İslam, T. (2003) “Galata’da Soylulaştırma: Soylulaştırıcıların Demografik ve Kültürel Özellikleri Üzerine Bir Çalışma”, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, YTÜ Basım Yayın Merkezi, İstanbul
- Jager, M. (1986) “Class Definition and the Esthetics of Gentrification: Victoriana in Melbourne”, 78-92: in N. Smith and P. Williams (eds) *Gentrification of the City*, Unwin Hyman, London
- Joseph, Mark L., Chaskin, Robert J., Webber, Henry S. (2007) “The Theoretical Basis for Addressing Poverty Through Mixed-Income Development”, 369-409: *Urban Affairs Review*, Sayı: 42-3
- Karaçay-Çakmak, H ve Erden, L. (2005) “Yeni Sanayi Odakları Ve Sanayinin Yeni Mekan Arayışları: Denizli Ve Gaziantep Örneği”, 111-129: C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 1
- Ley, D. (1984) “Inner City Revitalization in Canada: A Vancouver Case Study”, 185-204: in J. John Pallen ve B. London (eds) *Gentrification, Displacement and Neighborhood Revitalization*, State University of New York Press, Albany

- Ley, D. (1986) "Alternative Explanations for Inner-city Gentrification: a Canadian Assessment", *Annals of the Association of American Geographers* 76 (4), 521–535.
- Marcuse, P. (1999) "Comment on Evlin K. Wyly and Daniel J. Hammel's "Islands of Decay in Seas of Renewal: Housing Policy and the Resurgence of Gentrification", 789-797: *Housing Policy Debate*, Cilt 10, Fannie Mae Foundation
- Marcuse, P. ve Kepmen, R. (2000) *Globalizing Cities: New Spatial Order*, Blackwell Yay., Massachusetts
- Marcuse, P. (1986) "Abandonment, Gentrification, and Displacement: The Linkages in New York City" 153-178: in N. Smith and P. Williams (eds) *Gentrification of the City*, Unwin Hyman, London
- Rose, D. (1984) "Rethinking Gentrification: Beyond The Uneven Development of Marxist Urban Theory", *Environment and Planning D: Society and Space*, Cilt 1, sf. 47-74
- Sakızlıoğlu, N. B. (2007) *Impacts Of Urban Renewal Policies: The Case Of Tarlabası-Istanbul In Partial Fulfillment Of The Requirements*, Basılmamış Y.Lisans Tezi, ODTÜ
- Slater, T. (2006) "The Eviction of Critical Perspectives From Gentrification Studies, 737-57: *International Journal of Urban and Regional Research*, Cilt, 30.4
- Smith (2006) "Küresel Evsizlik: Ölçeğe İlişkin Uygulamalar", 127-159: *Praksis*, Sayı 15, Ankara
- Smith, N. (1996) *The New Urban Frontier: Gentrification and The Revanchist City*, Routledge, London
- Smith, N. ve Williams, P. (1986) *Gentrification of the City*, Unwin Hyman Press, Australia
- Smith, N. (2002) "New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy," *Antipode* Cilt. 34 (3), 434-457: (Yeniden yay.) *Neo-Liberal Urbanism*, Neil Brenner and Nik Theodore (Der), Basil Blackwell, Malden, MA
- Şen, B. (2006) "Ekonomik Gelişmenin Kültürel Stratejileri: İstanbul Kent Merkezleri ve Tarihi Kentsel Alanların Yeniden Yapılandırılması", 65-76: *Planlama Dergisi*, Sayı: 36, Ankara
- Şen, B. (2006), *Kentsel Gerilemeyi Aşmada Çelişkili Bir Süreç Olarak Soylulaştırma: Galata Örneği*", Basılmamış Doktora Tezi, MSGSÜ
- Şen, B. (2007) "Soylulaştırma: Tarihi Kentsel Alanların Dönüşümünde Artan Sınıfsal Çelişkiler", 61-67: *Ölçü*, İstanbul
- Uzun, N.D. (2001) *Gentrification in İstanbul: A Diagnostic Study*, *Nederlande Geografische Studies*, (Doktora çalışması)
- Williams, P. (1976) "The Role of Institutions in the Inner-London Housing Market: The Case of Islington", (1) 72-82: *Transactions of the Institute of British Geographers*
- Zukin, S. (1998) "Urban Lifestyles: Diversity and Standardisation in Spaces of Consumption", 825-839: *Urban Studies*, Cilt. 35, No. 5-6

RAPORLAR

İstanbul İstihdam Raporu, 2007: İstanbul Valiliği

1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu

TÜİK, 2008 Çalışan nüfus verileriyle

Sayılarla İstanbul 2000 (2001), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul

Myth And Facts: ULI-The Urban Land Institute